

QEYRİ-NEFT SEKTÖRÜNÜN İNKİŞAFI VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Piriyeva G.H.

(BDU, Tətbiqi riyaziyyat və kibernetika fakültəsi)

Piriyevaguney5@gmail.com

Xülasə: Təqdim olunan işdə qeyri-neft sektoru haqqında, onun inkişafına yönəlmiş tədbirlər, müxtəlif sahələr üzrə inkişaf göstəriciləri, və qiymətləndirilməsi təhlil olunur. Qeyri-neft sektorunun inkişafını təhlil etmək üçün, mövcud və keçmiş zaman anlarındakı statik göstəricilərin dinamikada analizi tədqiq olunur.

Açar sözlər: ÜDM (ümumi daxili məhsul), qeyri-neft sektoru, neft sektoru, , dövlət büdcəsi, iqtisadi artım

Respublikamız öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə ölkədə yeni iqtisadi model formalaşdırılmasına başlanmışdır. Belə ki, ölkə iqtisadiyyatının strukturu neft və qeyri-neft sektorundan təşkil olunmuşdur. Ölkəmizdə neft sektorunda olan inkişaf iqtisadiyyatın digər sahələrinə də təsir göstərmiş, dövlətin qeyri-neft sektoruna təsir etmə imkanlarını daha da gücləndirmişdir. Qeyri-neft sektoruna ticarət və sosial xidmətlər, tikinti, Rabitə və Telekomunikasiya, nəqliyyat, qeyri –neft sənayesi və kənd təsərrüfatı daxildir.

Qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi öz müsbət nəticələri dövlət büdcəsinə daxilolmaların dövlət strukturunda büruzə verə bilər. Belə ki, qeyri-neft sektorunun inkişafı, həmin məhsulların dünya bazarına çıxarılması sonunda ixracdan əldə olunan gəlirlərin səviyyəsinin çoxalmasına nail olmaq mümkündür. Bütün bunlar isə ixrac gəlirlərinin tərkibində qeyri-neft sektorundan əldə olunan gəlirlərin səviyyəsinin qalxmasına səbəb ola bilər. Qeyri-neft sənayesində struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi bazar mexanizmlərinin tələbləri nəzərə alınmaqla konyuktur dalğalanmalarına çevik şəkildə reaksiya göstərə bilən məhsulların istehsalını nəzərdə tutur.

Ölkəmizdə qeyri-neft sənayesində məhsul istehsalı üçün emal sənayesinin xüsusi çəkisi 69,7%, mədənçıxarma sənayesinə düşən pay 1,8%, elektrik enerjisi, qaz və həmçinin buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatına düşən pay 26,2%, su təchizatı, tullantılarının təmizlənməsinə düşən pay isə 2,9% təşkil etmişdir.

Məlumdur ki, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi əsas istiqamət kimi dövlətimizin iqtisadi siyasətində getdikcə aktual bir məsələyə çevrilmişdir. Bu sahənin ÜDM-də xüsusi çəkisinin çoxalması ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafı istiqamətində 2018-ci ilin son dövrlərində davam etmişdir. İqtisadçı ekspertlərin əsas proqnozlarına görə bu il ölkənin ümumi daxili məhsulunda baş verəcək artım birbaşa qeyri-neft sektoru ilə sıx əlaqəli olub, neft sektorunun isə payının azalmasına səbəb olmuşdu. Müasir dövüdə isə qeyri-neft sektorunun artım sürətinin 12 faizdən çox olacağı gözlənilir. Bu inkişaf prosesinin gələcək illərdə də davam edəcəyi bildirilmişdi. Belə ki, 2013-ci ildəki göstəricilərə əsasən qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsulda hissəsi 52,4 faizdən 2018-ci ildə 72,3 faizə artmışdı. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin bu dövr ərzində formalaşmasına təsir edən neft sektorunun payı ciddi dərəcədə azalacaqdır və həmçinin ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiya etdirilməsi hesabına iqtisadiyyatımızın neftdən asılılığının ildən ilə azaldılmasını göstərir.

Neft sektorunun inkişaf tempi 2000-2018-ci illərdə qeyri-neft sektorunun inkişafını olduqca böyük ölçüdə üstələmişdir. Son dövrlərdəki statistik göstəricilərdən də bizə məlum olduğu kimi 2004-2010-cu illər neft sektorunun üstün inkişafı ilə bilinmişdir. Neft hasilatı 2010-cu ildə ən yüksək nöqtəyə çatmış lakin bu ildən sonra düşüş göstərməyə başlamışdır. Belə ki, ölkədə neft hasilatı 2000-ci ildə 13,3 milyon ton olduğu halda ancaq 2010-cu ildə 51,2 milyon tona qədər artmışdır, 2016-cı ildə isə 40,7 milyon tona qədər azalmışdır. Belə bir şəraitdə ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı iqtisadi artımın əsas hərəkət verici qüvvəsi olmuşdur. 2016-cı ildə neftin ümumi daxili məhsulu 2010-cu illə nisbətən 20,8 faiz düşüş göstərdiyi halda, qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsulu 37,9 faizə yüksəlmişdir. Elə bu dövüdə qeyri-neft sektorunda ümumi daxili məhsulun artımı hesabına ölkəmizdə ÜDM 9,3 faizə qalxmışdır. 2018-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda 20637.0 milyon manatlıq əlavə dəyər yaradılmış və ümumilikdə onun 52.6%-i sosial və digər xidmətlər, ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri və tikinti sahələrinin payına düşmüşdür.

2018-ci ilin yanvar-iyun aylarında ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunda yaradılan əlavə dəyər əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2% artmışdır. Qeyri-neft sektorunda yaradılan əlavə dəyərin ÜDM-də xüsusi çəkisi 55.8% təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektorunun alt sahələri üzrə ÜDM-ə ən çox müsbət tövhə verən sahələr nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, tikinti və ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri sahələri olmuşdur.

Beləliklə, demək olar ki, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi milli iqtisadiyyatın və dövlət büdcəsinin neftdən asılılığının probleminin qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin rəsmi saytı:

<http://www.economy.gov.az>

2. İbad Abbasov, Təbriz Əliyev. Qeyri-neft sənayesinin iqtisadiyyatı. 2017